

פרשת קדושים ה'תשפ"ב
גיליון קי'

בִּירְרֵי הַתּוֹרָה

מאוצרותיו של הגאון רבי ישעיהו פלדמן שליט"א

מי הם הקרובים הפסולים לעדות ומניין

בחטאו ימותו" ואנו יודעים שכל אחד מת דווקא עקב חטאיו ולא עקב חטא אביו או בנו.

אלא מבהירה הגמ' שמה שכתוב בפסוק תיבות "לא ימותו", לומר שהאב לא ימות עקב עדות הבן והבן לא ימות עקב עדות האב, ממשיכה הגמ' שאשכחן אבות על בנים שאינם יכולים להעיד, וכן בנים על אבות וכ"ש שני אחים יחד על אב שאינם יכולים להעיד, אך בנים על בנים מניין, כלומר קושיית הגמ' שני בני דודים מניין שלא יוכלו להעיד, שנאמר "לא ימותו אבות על בנים" ולכאור' מפני מה נאמר בנים די היה בלכתוב בן, מדנקטה התורה בנים לרבות אלו שאפי' בני בנים אינם יכולים להעיד.

מניין ששני אחים פסולים להעיד על אדם אחר, מבאר רמי בר חמא, ובאמת מצאנו בדברי הראשונים ב' דרכים לבאר את סברת רמי בר חמא, את פשטות דברי רמי בר חמא, ואת ביאור הבעל המאור, והבדל דק מבדיל ביניהם מה סבר רמי בר חמא, האם מסברא פסולים להעיד או שמא נכללים בפסול עדות הידוע שעדות שאי אתה יכול להזימה לא הוי עדות, שמפשטות הגמ' משמע שפסל מסברא, ולשיטת הבעל המאור רמי בר חמא מבאר דהוי עוד אופן של הפסול הידוע שעדות שאי אתה יכול להזימה אינה עדות, ויבוארו הדברים בהרחבה, ובתחילה נבאר את פשטות דבריו ולאמ"כ נביא את ביאור הבעל המאור לסברת רמי בר חמא.

אי"ה נחל לבאר במאמר זה ובמאמרים הבאים בסייעתא דשמיא, פרטי דיני עדות, בדברי הסוגיות הפזורות בין מסכתות ודפי התלמוד בבלי, בביאור הראשונים וראיותיהם לסברותיהם, בליבון האחרונים, ומניין ומהיכן לקחו ופסקו הפוסקים את פסקם הנהיר, ובפלפול אחרוי האחרונים.

ובמאמר זה מאמר הראשון בענייני עדות, נחל לברר ולבאר בסייעתא דשמיא, בדין הקרובים האסורים להעיד, מניין נלמד דין זה, אלו קרובים אסורים להעיד מדאורייתא, ואלו קרובים אסורים להעיד מדרבנן, ועל אלו קרובים נחלקו הראשונים האם פסולם הוי מדאורייתא או מדרבנן, ואת דיוקי הראשונים והאחרונים מתוכן דברי הגמ' וביאור מפרשיה.

מקור הדין שקרוב פסול להעיד

והנה בדברי הגמ' בסנהדרין (דף כא ע"ב) מצאנו לימוד לפסול את הקרובים מלהעיד שנאמר בפסוק (דברים, פרק כד) "לא ימותו אבות על בנים איש בחטאו ימותו", מבהירה הגמ' אם תרצה לומר שלא ימותו בנים בעוון אבות ואבות בעוון בנים הרי נאמר איש בחטאו ימותו, כלומר שאם הפסוק בא ללמדנו שבן לא ימות עקב חטא אביו וכן להיפך שאב לא ימות עקב חטא בנו, מפני מה כותבת התורה "לא ימותו" די במה שכתוב "איש

ומתרץ רמי בר חמא ששני אחים פסולים להעיד יחד על אדם אחר הוי מסברא, שהרי למדנו שאין שני עדים זוממים עד שיזומו שניהם, כלומר שחלק מתנאי העדות הוי שיוכלו להזים את העדות ועדות שאי אפשר להזימה אינה עדות כלל, ואם שני אחים יעידו על אדם אחר, לא יוכלו להזים את עדותם, שהרי אם יזימו ייצא שכל אחד מעיד על האח השני שהוא עד זומם וצריך להרגו, שהרי העדות המזוממת נובעת משני האחים יחד, יוצא שמה שאין שני אחים יכולים להעיד על אדם אחר, לא הוי משום פסול קירבה אלא משום דהוי עדות שאי אתה יכול להזימה.

מקשה רבא על דברי רמי בר חמא ששני אחים אינם יכולים להעיד הוי משום דהוי עדות שאין אתה יכול להזימה, והרי למדנו והתנן לגבי ראובן שהעיד עם אחר על פלוני שהחזיק בקרקע שנה אחת, ושמעון (אחי ראובן) ראה עם אותו אחר את אותו פלוני מחזיק שנה שניה בקרקע, ולוי (אחי ראובן ושמעון) ראה עם אותו אחר את אותו פלוני מחזיק שנה שלישית בקרקע, וכולם נקראים עדות אחת להזמה, כלומר שאפשר להזים את כולם, ואפי' שיוצא שכל אח גורם לאחיו לשלם כסף לא פוסלים את העדות, והטעם שאנו לא אומרים שהעדות נפסלת משום שהיא עדות שאין יכולים להזימה, משום שלא העדות של האחים זה לזה היא זו שגרמה לחוב אלא ההזמה שהגיע מבחוחץ היא זאת שגרמה לחוב, ואין זה נקרא שהעידו אחים זה על זה אלא דבר חיצוני גרם להם לחוב, ולעולם עדות זה הינה עדות שיכולים להזימה, יוצא שעדות של אחים זה על זה אינה נקראת עדות שאי אתה יכול להזימה, וא"כ יוצא שאחים המעידים יחד יכולים להזימם וא"כ מניין ששני אחים אינם יכולים להעיד יחד על אדם אחר.

אלא מבאר רבא שלומדים שאין אחים מעידים יחד מתיבת "בנים", שלעלמא ג"כ אינם מעידים יחד, עד כאן פשטות ההבנה בדברי רמי בר חמא.

הבנת הבעל המאור בדברי רמי בר חמא

אך הבעל המאור (בכתובות דף יב' ע"ב בדפי הרי"ף) מבאר על דברי הגמ' (שם) לגבי שני עדים החתומים על השטר ובא קרוב של העדים ומקיים את השטר שמועיל קיומו, ומבאר הבעל המאור שמה שרמי בר חמא פסל קרוב (בגמ' דידן בסנהדרין) שאם יזימו ייענשו אחד על השני ולכן אי אפשר להזימם, ומזה שאי אפשר להזימם הוי עדות האחים עדות שאי אתה יכול להזימה. וביאור זה בדברי רמי בר חמא שונה ממה שביארנו ע"פ פשטות הדברים, שע"פ פשטות הבנת הסוגיא ביארנו שזה שהם גורמים להרוג אחד את השני, הוא הגורם שאינם יכולים להעיד יחד, כאן הבעל המאור מחדש שאם אינם יכולים להרוג הוי עדות שאין אתה יכול להזימה.

ובשטר אין את הטעם של עדות שאין אתה יכול להזימה, משום שיכול להיות איחור על השטר, ועל כן לא שייך בו הזמה כלל, ועוד ששטר הוי דבר חידוש ואין לך בו אלא חידושו, כך מבאר

הבעל המאור מפני מה קרוב יכול לקיים את שטר קרובו, אך אין שני קרובים יכולים להעיד יחד.

ומביא הבעל המאור ראייה להבנתו בדברי רמי בר חמא מדברי הירושלמי (סנהדרין, שם) "לא ימותו אבות על בנים" שהרי כבר נאמר איש בחטאו ימותו, שלא יהיו קרובים עדים לבעלי דינים, ומניין שלא יהיו עדים קרובים זה לזה, הגע עצמך שאם זמם אחד מהם כלום נהרג עד שיוזם חברו יוצא שנהרגים אחד על השני והוי עדות שאי אתה יכול להזימה, יוצא שלא בגלל דהוי עדות שאי אתה יכול להזימה לכן תיקנו שאין שני אחים יוכלו להעיד יחד על אדם אחר, אלא זה הוי עצם השני אחים המעידים יחד אחד מאופני העדות שאי אתה יכול להזימה שאמרו דלא הוי עדות.

ומקשה הר"ן (שם בכתובות), שהרי רבא חולק על רמי בר חמא ודוחה את הטעם של עדות שאי אתה יכול להזימה, ומפני מה מועיל קיום קרוב על חתימת קרובו, והרי לרבא לומדים מתיבת "בנים" שאין קרובים יכולים להעיד יחד כלל, ומפני מה בשטר יכולים כן להעיד, ולכן מבאר הר"ן שקרובים פסולים מלהעיד יחד בגלל גזירת הכתוב, אך העדי קיום המקיימים את השטר לא מעידים יחד עם העדים המעידים בשטר, שעדי השטר מעידים על ההלוואה ומי שבא לקיים מעיד על העדים שחתמו ולא על עצם ההלוואה, וכל העדות הוי עדות בפני עצמה, יש את העדות של עצם השטר, ויש את העדות על קיום השטר, וכעדי חזקא שכל אחד מעיד על משהו אחר שכל אחד מעיד על שנה אחרת שפלוני החזיק וכל עדות נחשבת כעדות בפני עצמה שאינה קשורה לעדות הקודמת ובית דין מחבר את העדויות לכדי חזקה, ולכן הם יכולים להעיד אפי' שהם קרובים, כך גם כאן הבן מעיד על דבר אחר מאביו ולכן יכול להעיד.

ומוסיף הר"ן שע"פ דברי הבעל המאור יוצא שאם העדים קרובים לדיינים אינם יכולים לבוא להעיד ולקיים, שעדים שבשטר לא יועיל, משום שאם יבואו להזים ישתמשו עם הבית דין שהם קרובים ובית דין לא יכולים לבוא להעיד כי אותו העד הוי קרוב וא"כ הוי עדות שאי אתה יכול להזימה.

אך הר"ן חולק, שהיות והירושלמי משווה את העדים לדיינים לגבי הזמה, שהבית דין יכול להעיד שהם העידו ואינם מזימים כלל, כמו שבן אצל אביו אומרים שלא מעיד על אביו כך גם בית דין אינם מזימים את העדים קרוביהם, אלא הבית דין מעיד עדות אחרת שאותם עדים העידו בפניו.

איזה קרובים פסולים להעיד

ואחרי שראינו את מקור הדברים מניין לומדים שעדים פסולים מלהעיד, נבוא לברר ולבאר אלו קרובים פסולים מלהעיד, והנה יש את הקרובים האמורים, ישנם המגיעים מצד האב וישנם המגיעים מצד האם ועל פי דברי המאורות הגדולים שנביא לקמן נראה שהקרובים המגיעים מצד האב הוי פסולים

להעיד מן התורה והנידון הוי על הקרובים המגיעים מצד האם, ותיחזינה עיני הקורא מישרים בסייעתא דשמיא.

המחבר (סימן לג') פוסק, אח מאב וכן בן אח מאב פסול מדאורייתא להעיד יחד, אח ואחות מן האם המחבר ג"כ פסולים מדאורייתא, אך הרמ"א מביא י"א שקרובי האם אינם פסולים רק מדרבנן.

ולכאו' מקור הי"א שמביא הרמ"א הינו הרמב"ם (הלכות עדות פרק יג' הלכה א'), וז"ל "אבל שאר קרובים מן האם, או דרך אישות, כולם פסולים מדבריהם", חזינן שהרמב"ם סובר שקרובים מן האם פסולים מדרבנן שהרי כותב "פסולים מדבריהם".

החינוך (מצוה תקפט') כותב וז"ל "אבל קרובים מן האם וקרובים מצד האישות כולם פסולים מדרבנן, וזה הביאור במשנה אחרונה בפרק זה בורר בסנהדרין... אבל מהם גדולים חכמים ונבונים שפסקו אף על הקרובים מן האם שפסולים מדאורייתא", מצאנו שהחינוך מביא פלוגתא יסודית בין הראשונים לגבי פסול קירבה מן האם אי הוי פסול מדאורייתא או שמא אינו פסול אך ורק מדרבנן.

השלטי גיבורים (סנהדרין כח') מביא את תשובת הרשב"א המבאר לגבי קידושין שהעדים שהעידו על הקידושין הוי פסולי עדות, ופוסק שאם פסולם הוי פסול דאורייתא אין חוששין לקידושין ויוצאת ללא גט שהרי אין עדים על הקידושין, אך אם פסולם הוי רק מדרבנן חוששים לקידושין ויוצאת רק ע"י גט לחומרא, וממשיך השלטי גיבורים ודע שהאחרונים שאמרו שיש הפרש בין קרובי האב לקרובי האם הוי משום שלמדו ממדרש חכמים, אך הוא עצמו חולק ופוסק שפסול קירבה מן האם הוי מדאורייתא.

אך הש"ך (סימן לג' ס"ק א') רוצה לחדש בדברי הרמב"ם על אף שכותב דהוי פסול מדבריהם שכוונתו דהוי פסול מן התורה, שהרי הכסף משנה (כמה פעמים וביניהם בהלכות עדות פרק יג') מבאר שהרמב"ם שכתב את הלכותיו, כל מקום שלמדו את ההלכה ע"י יג' מידות, כלומר שההלכה אינה כתובה במפורש בתורה אלא רבנן למדוה ודרשוה, על אף שנקראת הלכה זו מדאורייתא מכל מקום הגדירה הרמב"ם מדברי סופרים, שרק מה שכתוב בתורה הגדיר הרמב"ם מן התורה ומה שדרשו רבותנו על אף דהוי מן התורה הגדיר הרמב"ם את ההלכה לכמדברי סופרים, וא"כ יוצא שלא כל פעם שכתב הרמב"ם שהוי מדרבנן הוי מדרבנן לעולם יכול להיות דהוי מדאורייתא, ובדידן על אף שכותב הרמב"ם דהוי פסול מדבריהם עדיין לא מוכח דהוי פסול מדברי סופרים, לעולם הוי פסול דאורייתא אך אינו מפורש בתורה ודרשוה רבנן.

א"כ יוצא על פי חידוש וביאור הש"ך ברמב"ם שפסול מן האם לעולם הוי נמי פסול דאורייתא, שהצטרף הרמב"ם לסיעה הגדולה בראשות הרשב"א והביאה החינוך שפסול מן האם הוי פסול מדאורייתא.

אך הברוך טעם (על סימן לג' בדברי הש"ך ס"ק א') דוחה את ביאור הש"ך בדברי הרמב"ם, ודיחוי זה אנו מוצאים אף בין דברי הנודע ביהודה (אבן העזר מהדורא תניינא תשובה עו'), שנכון הדבר שהרמב"ם הגדיר את מה שנלמד ע"י רבנן דהוי מדברי סופרים ועל אף דהוי מדאורייתא לא כתב דהוי מדאורייתא אלא מדברי סופרים, אך בדידן הרמב"ם אינו מגדיר את פסול קרובים מן האם שנלמד מדברי סופרים, אלא מגדיר פסול זה "מדבריהם", וכשכותב הרמב"ם מדבריהם כוונתו מדרבנן, ורק כשכותב מדברי סופרים אפשר לפרשן שכוונתו מן התורה אך כשכותב מדבריהם בוודאי שכוונתו שמקור הדבר הוי אך ורק מדרבנן ולא מדאורייתא.

ועל כן מסיקים הברוך טעם והנודע ביהודה שברור הדבר שהרמב"ם סבר שפסול קרובים מן האם הוי אך ורק מדרבנן, וחולק על הרשב"א וסייעתו שסברו שפסול קרובים מן האם הוי מדאורייתא.

המנחת חינוך (מצווה תקפט') מבאר מניין למד הרמב"ם ומה הכריחו לומר שפסול קרובים מן האם הוי פסול אך ורק מדרבנן ולא הוי פסול דאורייתא, שהמשנה בסנהדרין (פרק ג' משנה ד') מביאה מי הם הקרובים הפסולים להעיד יחד, ואלו הן, הקרובין מצד אביו, אמר רבי יוסי זה משנת רבי עקיבא, ומשנה ראשונה פסלו את כל הראוי ליורשו, ומבאר רש"י כל הראוי ליורשו הוי האחים מן האם.

מוצאים אנו שיש שני משניות שני אימרות ידועות בעניין פסול קרובים, מי הם הקרובים הפסולים להעיד יחד, יש את המשנה שרבי יוסי מגדירה כמשנת רבי עקיבא, ויש את המשנה שרבי יוסי מגדירה כמשנה ראשונה, משנת רבי עקיבא לומדת שכל הקרובים מן האב פסולים להעיד, ואפי' קרובים שאין ראויים ליורשו אם הם מן האב הרי פסולים להעיד יחד מדאורייתא, אך קרובים מן האם יכולים ומותר להם להעיד יחד בבית דין ולא חל עליהם פסול קרובים ועדותם כשרה, ואם מעידים על קידושין הקידושין קיימים ותקפים ואין האישה יכולה לצאת ללא גט.

אך המשנה ראשונה מגדירה באופן אחר מהו קרוב אין זה משנה האם הוא קרוב מן האב או קרוב מן האם, אלא הכלל הוא שצריך יהיה להם משהו משותף יחד משהו ששיתן תוכן לקירבה שלהם, והוא שראויים לירש אחד את השני, כלומר כל שני קרובים שראויים לירש זה את זה פסולים מלהעיד יחד בבית דין ואין לעדותם שום תוקף של עדות ואם מעידים יחד על קידושין אין לקידושין שום משמעות ויכולה האישה לצאת ללא גט, ואין זה משנה איך הם ראויים לירש האם מצד האב או מצד האם, אם ראויים לירש נקראים קרובים שאין יכולים להעיד יחד, ואם אין ראויים לירש אפי' שקרובים מצד האב אין הם נקראים קרובים ויכולים ללכת לבית דין ולהעיד יחד ולעדותם תהיה תוקף של עדות.

מבאר המנחת חינוך (שם), שלעולם הרמב"ם פסק כמשנת

משפחת אב למשפחת אם ובין משפחת אב ובין משפחת אם
הוי עריות.

אלא מבאר הזכר יצחק שהיות והגדר של פסול קירבה בעדים
הוי אם הם ראויים לירש או לא, וא"כ יוצא שכרכו את עניין
העדות לעניין ירושה, וכמו שבירושה מצאנו שמשפחת אב
נקראת משפחה ואין משפחת אם נקראת משפחה, כן הוי בעדות
שרק משפחת אב נקראת משפחה לפסול בעדות ואין משפחת
אם נקראת משפחה, שמצד משפחת אם אין פסול בעדות.

הרעק"א (אבן העזר סימן צד') וכן הנודע ביהודה (אבן העזר
מהדורא תניינא סימן עו') דנים על האופן שאיש קידש אישה
בקידושין גמורים והתברר שהעדים היו קרובים זה לזה דרך
נשותיהם אי חיישינן לקידושין בקידושין הללו והאישה יכולה
להשתחרר מבעלה רק ע"י גט, או שמא היות והעדים קרובים
זה לזה אין עדות לקידושין והקידושין לא קידושין והאישה
יוצאת מבעלה אף ללא גט.

ומבאר הנודע ביהודה שברור שחוששין לקידושין היות ואין
העדים נפסלים מדאורייתא, שכל פסולם הוי אך ורק מדרבנן
שהרי עדות לא לומדים מעריות שכל קירבה באשר היא נקראת
קירבה, אלא לומדים פסול קירבה בעדות מירשוה שרק קירבה
דרך הבעל נקראת קירבה, ולכן גם בעדות רק קירבה דרך הבעל
בלבד היא הפוסלת להעיד ולא קירבה המגיע דרך משפחת אם
או דרך אישות.

אך הרעק"א למד כשיטת הש"ך שהרמב"ם נמי סבר שקירבה
דרך משפחת אם הוי קירבה הפוסלת להעיד יחד מן התורה,
וא"כ אותם העדים שהעידו על הקידושין אינם כלל עדים
שהרי קרובים ופסולים להעיד יחד מן התורה, וא"כ אין הקידושין
קידושין מן התורה שאפי' מן התורה לא היו עדים שהעידו על
עדות זו, ולכך יכולה האישה לצאת אף ללא גט, שהרי נתברר
שהאיש לא קידשה כלל.

רבי עקיבא, שרק קרובים מן האב הם נקראים קרובים, ורק
עם קרובים מן האב אי אפשר להעיד יחד, וקרובים מן האם
אינן נקראים קרובים כלל, ולעולם אפשר ללכת ולהעיד עימם,
ורק רבנן הם אלו שאסרו את כל הקרובים גם קרובים מן האם,
ויוצא שלעולם מן התורה כמו שאנו רואים במשנת רבי עקיבא
קרובים מן האב פסולים להעיד יחד מן התורה, וקרובים מן
האם אסורים להעיד יחד אך ורק מדרבנן.

הביאור הגר"א (סימן לג') מבאר באופן אחר את מקור דברי
הרמב"ם מניין לו שקרובים מן האם פסולים אך ורק מדרבנן,
מעצם יסוד המחלוקת בין המשנה ראשונה למשנת רבי עקיבא,
משנת רבי עקיבא לומדת שרק קרובים מן האב פסולים
להעיד, והמשנה ראשונה מגדירה באופן אחר שרק הראוי
לירש, הנפק"מ הוי בקרובים מן האם.

ועוד יסוד מבאר הביאור הגר"א בשיטת הרמב"ם, אם נלמד
שביאור הרמב"ם שכל הראוי ליורשו הם אלו שפסולים
מדאורייתא להעיד יחד, וכך למדה המשנה אחרונה, ולכאור'
הרי משפחת אם יורשת, וא"כ פסול מהאם הוי מדאורייתא,
אלא שהרמב"ם למד שראוי ליורשו הוי שראויים לירש אחד
את השני ואם אינם ראויים לירש אחד את השני לא הוי ראויים
לירש, ובקרובים מן האם יכולים לירש אותו אך הוא אינו יכול
לירש אותם ולכך למשנת רבי עקיבא אפי' שנאמר שראויים
לירש היות ואין יכולים לירש זה את זה לא נקראים קרובים מן
האם קרובים, ויוצא שלא יכול להיות קרובים מן האם שפסולים
להעיד.

מפני מה שמשפחת אם לא יהיו פסולים

הזכר יצחק (סימן טו') מנסה להבין מפני מה שבכלל נחלק
במשפחת אם אם נקראת משפחה או לא הוי משפחה והאם
פסולים להעיד או לא, והרי מצאנו לגבי עריות שלא חילקו בין

נר זכרון

הגיליון לעילוי נשמת

איש היקר שבכרכין, שהעמיד דורות של תלמידים בדרך ישראל סבא, אהוב על
הבריות ומכבדן, השכים והעריב לבית הכנסת במס"נ וקבע עיתים לתורה.

הרה"ח ר' עקיבא אלעזר בן הרה"ח שמחה יעקב הלפגוט ז"ל
חונגתו מרת חיה ריבה בת הרה"ח יעקב אפרים פישל ע"ה

ת.נ.צ.ב.ה.

להערות והארות, ולהצטרפות לרשימת התפוצה

ניתן לפנות למכון "בירורי תורה"

bt154154@gmail.com

נכתב ונערך ע"י י.פ.